

Zelfstandig spelen en werken

1. Introductie

Kinderen anno 2006 zijn mondiger, maar minder zelfstandig. Ze groeien op in onderhandelingsgezinnen en ouders maken het de kinderen over het algemeen te gemakkelijk. Kinderen worden verwend en leren onvoldoende aan te pakken. Vooral leerkrachten in groep 1 en 2 doen dagelijks dingen die de ouders die kinderen ook hadden kunnen leren, maar ook in de bovenbouw kan men veel voorbeelden aantreffen van aangeleerde hulpeloosheid bij de kinderen.

2. Omschrijving

De aanduiding 'problemen met zelfstandig werken' is zeer algemeen. Er is een duidelijke overlap met 'werkhoudingsproblemen'. Als een kind niet werkt, kunt u het volgende zeggen: 'Het kind trekt aandacht' of 'Het kind heeft een zwakke taakgerichtheid' of 'Het kind heeft een zwakke werkhouding' of 'het kind kan niet zelfstandig werken' of 'Het kind heeft een slechte motivatie', enzovoorts. Hoewel bij kinderen die moeite hebben met zelfstandig werken ook motivatieaspecten een rol spelen, gaat het bij het zelfstandig werken om zaken als:

- Kan een kind zelf, zonder hulp, met een taak beginnen?
- Kan een kind problemen die het tegenkomt zelf oplossen?
- Kan een kind zelf zijn werk evalueren?

Zelfstandig werken is zelfstandig denken

Bij zelfstandig werken gaat het in wezen dus om zelfstandig *denken*. Problemen op het gebied van het zelfstandig werken gaan nogal eens gepaard met matige leerprestaties.

Bij kinderen die problemen hebben met het zelfstandig werken kan het gaan om kinderen die onvoldoende vaardigheden bezitten taken uit te voeren en flexibel te reageren op problemen of veranderde situaties. Daarnaast kan ook faalangst een rol spelen. Sommige kinderen schakelen te gauw de hulp in van de leerkracht of medeleerling omdat ze denken dat ze het niet weten of kunnen. Dit laatste heeft weer te maken met een tekort aan zelfvertrouwen. Als ze niet weten wat ze moeten doen of een probleem of nieuwe situatie tegenkomen, denken ze niet eerst na of proberen zelf een oplossing te vinden, maar vragen ze om hulp of wachten soms passief of zelfs in paniek af. Het spreekt vanzelf dat het kind het zelfstandig werken en

denken ook moet willen. Met andere woorden: ook hier is de motivatie onmisbaar. Zie daarvoor het desbetreffende orthobeeld.

Ten aanzien van de vormen van problematisch zelfstandig werken komt men ook nogal eens het verschijnsel tegen van kinderen die onvoldoende zelfstandig kunnen werken bij open taken (tekenen, opstel, enzovoorts), maar wel zelfstandig kunnen werken bij gesloten taken zoals feiten leren, sommen maken, invullesjes, werkbladen, ontwikkelingsmaterialen, enzovoorts. Ook het omgekeerde kan voorkomen.

Zelfredzaamheid

Bij zelfredzaamheid gaat het om zaken als:

- aan- en uitkleden;
- veters strikken;
- jas aan- en uitdoen;
- handen wassen;
- zelf het meegebrachte eten opeten;
- wc-gebruik;
- dingen af kunnen wassen;
- tafel schoonmaken.

Er zijn kinderen die dit soort vaardigheden onvoldoende of helemaal niet beheersen.

Zelfstandig spelen

Waarom zelfstandig spelen aan de orde stellen? Omdat spelen de basis is van de ontwikkeling en omdat uit onderzoek is gebleken dat als je kinderen leert zelfstandig te spelen ze 'vanzelf' zelfstandig gaan werken. Zelfstandig spelen is dan ook niet los te zien van het zelfstandig werken.

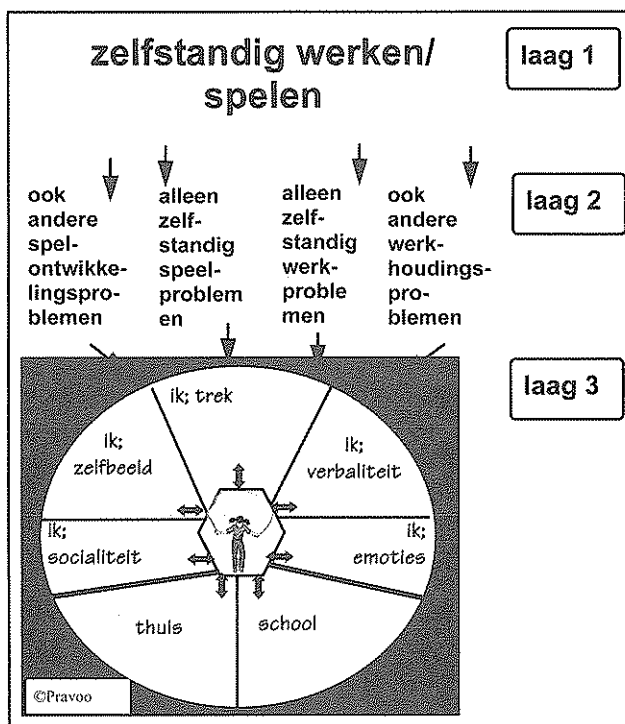
3. Diagnose

Maak voor de diagnose gebruik van de onderstaande middelen:

- de diagnosemiddelen van het orthobeeld concentra-

tie/werkhouding zoals weergegeven op pagina 282.

- De diagnosemiddelen van het orthobeeld spelen, zoals weergegeven op pagina 693.
- Diagnostische observatie- en vragenlijst Zelfstandig spelen en werken van pagina 783.

4. Verklaringen

Zelfstandigheidsproblemen zijn er in drie typen, nl.: zelfredzaamheidsproblemen in de vorm van het niet zelfstandig aan kunnen kleden, problemen met zelfstandig spelen, problemen met zelfstandig werken. In dit lagschema gaat het vooral om zelfstandig spelen en werken. Daarbij kan het gaan om kinderen die alleen problemen met de zelfstandigheid hebben, maar ook om kinderen die bovendien een zwakke speel- en/of werkkwaliteit hebben. Die problemen kunnen te maken hebben met een algemeen twijfelend en onzeker ik. Het gaat dan om een ik-trek van een gegeneraliseerde angst (ik-

emoties). Daarnaast kan er sprake zijn van een inadequaat zelfbeeld. Zie ook faalangst. Een bijzondere oorzaak is gelegen in een cognitieve stoornis. Om te kunnen spelen moet een kind over schema's beschikken. Zie het lagschema over spelen. Om te kunnen werken moet een kind geordend kunnen denken.

Veel kinderen met werkhoudingsproblemen hebben cognitieve problemen. Zelfstandig werken is immers zelfstandig denken.

De achtergronden kunnen te maken hebben met bedreigende factoren thuis, zoals ouders die op iedere vorm van aandacht vragen ingaan en die hun kind nooit geleerd hebben wat uitgestelde aandacht is. Onrustige en chaotische ouders zijn nadelig, evenals ouders die hun kinderen niet begeleiden bij de ontwikkeling van de zelfredzaamheid.

5. Begeleiding

Noteer de gekozen handelingsplaninhouden op het formulier van blz. 44.

5.1 Begeleiding; technieken

Bij de begeleiding van kinderen met problemen op het gebied van de zelfstandigheidsontwikkeling kunt u ook orthopedagogische technieken toepassen. Zie voor de opsomming pagina 49-118.

Bruikbaar voor deze kinderen is techniek:

- 2-6 (structureren), blz. 74;
- 3-3 (cognitieve gedragsverandering), blz. 80;
- 3-9 (speciale spelbegeleiding), blz. 89;
- 3-12 (activeren), blz. 101;
- 3-19 (herinneren), blz. 105;
- 3-24 (zelfbeeldbegeleiding), blz. 365-367.

5.2 Begeleiding; aanvullende mogelijkheden

De bevordering van de zelfstandigheid is iets dat u heel goed groepsbreed aan kunt pakken. Dus niet alleen gericht op het kind met de specifieke problemen, maar gericht op de bevordering van de zelfstandigheid van alle kinderen in de groep.

Het kind kan dan ook leren van de andere kinderen. Bij een individuele aanpak is dat minder makkelijk uit te voeren.

Iedere school is er al wel eens mee bezig geweest

Zelfstandig werken als organisatiekenmerk, is voor de meeste scholen wel bekend. Vanuit het Geon-project van de zeventiger jaren is het ingevoerd op veel scholen en ook op allerlei manieren vorm gegeven. Het doel van het zelfstandig werken was en is tweeledig, nl.:

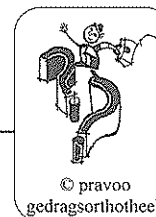
- het scheppen van vrije perioden in een klas zodat de leerkracht in die vrije perioden speciale leerlingbegeleiding kan bieden aan kinderen met speciale hulpvragen
- als algemeen onderwijsdoel voor individuele kinderen.

Een extra diagnosetip

U kunt de specifieke diagnosemiddelen die bij dit orthobeeld horen gebruiken, maar u kunt ook de meer algemene diagnosemiddelen uit deze orthotheek hanteren. Zie daarvoor de opzet voor de gedragsdiagnose zoals weergegeven op pagina 21 t/m 40 en dan de diagnosemiddelen:

- diagnosezoekwijzer op pagina 22
- diagnosehulp 1 op pagina 29-33
- diagnosehulp 2 op pagina 34-36
- diagnosehulp 3 op pagina 37
- diagnosehulp 4 op pagina 38-40

Diagnostische observatie- en vragenlijst Zelfstandig spelen en werken

Naam/groep:

Geboortedatum:/ingevuld op:/ingevuld door:

Voorstellen voor de kijkwijzer. Probeer het gebrek aan zelfstandigheid in kaart te brengen door het volgende te registreren:

• **zelfredzaamheid:**

-kan het kind zich redden met aan- en uitkleden en zichzelf verzorgen?

• **zelfstandig werken:**

-het aspect 'starten': kan het kind zelfstandig met een taak beginnen?

-het aspect 'problemen oplossen': heeft het kind moeite met het oplossen van problemen die het tegenkomt?

- het aspect 'doorzetten': heeft het kind voldoende doorzettingsvermogen door niet op te geven als het eens even tegenzit?

-het aspect 'tijdsspanne': hoe lang kan het kind achter elkaar doorwerken?

• **zelfstandig spelen:**

-het aspect 'problemen oplossen': kan het kind problemen binnen de spelsituatie zelf oplossen?

-tijdsspanne: kan het kind langer dan een half uur achter elkaar doorspelen of heeft het moeite zich d.m.v. spel te vermaken?

Vragen

1. Ik-trek

1.1 Hoe is de ontwikkelbaarheid/leerbaarheid van het kind?
Met andere woorden: leert het kind nieuwe dingen makkelijk,
gewoon of moeilijk?

1.2 Heeft het kind voldoende interne ordening en structuur of
is het over het algemeen wat chaotisch, van de hak op de tak,
impulsief en werkend volgens een trial and error-aanpak?

1.3 Hoe is het lichamelijk functioneren van het kind?

2. Ik-verbaliteit

2.1 Heeft het kind voldoende mogelijkheden om zich emotio-
neel te uiten?

3. Ik-zelfbeeld

3.1 Welk type zelfbeeld heeft het kind? Zie voor de bepaling
van het zelfbeeld bijlage 8.2 op blz. 370 en verder.

3.2 Heeft het kind voldoende zelfvertrouwen of is het nogal
eens faalangstig?

4. Ik-emotionaliteit

4.1 Heeft het kind bepaalde emotionele problemen?

5. Ik-socialiteit

5.1 Heeft het kind bepaalde sociale problemen?

6. School

6.1 Heeft de school een duidelijk beleid op het gebied van
de ontwikkeling van de zelfstandigheid, zoals een lijn door
de gehele school en een vaste routine van een zelfstandig
werk-/speellessen?

6.2 Aan welke klasgenoten vraagt het kind veel hulp?

7. Thuis

7.1 Kreeg/krijgt het kind voldoende gelegenheid thuis zelf-
standig dingen te doen of doen de ouders te veel voor het
kind? Mag het kind al kleine verantwoordelijkheden dragen?

7.2 Hoe reageren de ouders op het kind als iets een keer niet
lukt? Belemmeren broertjes/zusjes de ontwikkeling van de
zelfstandigheid van het kind? Bespreek deze dingen tijdens
een huisbezoek.

Aanvullende gegevens:

Verwatering

Veel teams ervaren dat het mogelijk is om kinderen zelfstandig te leren werken en spelen zodat die vrije periode inderdaad ontstaat en kinderen ook zelfstandiger worden. Het blijkt kennelijk een haalbaar doel te zijn. Toch merken veel scholen dat het ook zo weer kan verwateren. Als men het niet regelmatig doet, verwatert de bereikte zelfstandigheid bij de kinderen. Ook bij de leerkracht verwatert de intentionaliteit vaak om er mee bezig te blijven in de groep. Na verloop van tijd constateert men dan ook dat er weinig meer van over is en besluit men om het weer op te waarderen. Hedendaagse kinderen blijken steeds meer moeite te hebben met het uitstellen van aandacht en het zelf initiatieven ontplooiën om zo problemen op te lossen. Verwengedrag door de ouders en gemakzucht bij de kinderen maken het de leerkracht moeilijker om de begeleiding van de zelfstandigheid vol te houden. Daarnaast blijven leerkrachten beseffen hoe belangrijk die zelfstandigheid is.

De nu volgende aanpak kent drie doelstellingen:

- bewerkstelligen van de eenduidigheid;
- het bieden van een hulpmiddel voor scholen waar de zelfstandigheid van de kinderen na verloop van tijd weer verwatert;
- een routine voor nieuwe leerkrachten.

Het gaat dan om de volgende inhoud:

- inleiding t.a.v. de uitgangspunten;
- de lijn voor groep 1 t/m groep 8;
- de routine;
- de voorlichting aan de ouders;
- aanvullende tips.

In het voorafgaande is reeds aangegeven dat men met de begeleiding van de zelfstandigheid twee doelstellingen nastreeft, nl.:

- het scheppen van vrije perioden in de groep zodat de leerkracht speciale begeleiding kan bieden;
- het begeleiden van de zelfstandigheidsontwikkeling als pedagogisch doel.

Die twee doelstellingen kan men realiseren als men de volgende uitgangspunten hanteert:

Zelfstandig werken EN zelfstandig spelen

Kinderen in groep 1 en 2 werken niet alleen, maar spelen ook. Het is daarom aan te bevelen om evenals het zelfstandig spelen, ook het zelfstandig werken als invalshoek te nemen.

Beginnen met zelfstandig spelen

Omdat spelgedrag de basis is voor de ontwikkeling van het kind, is het belangrijk het zelfstandig werken in groep 1 vooraf te laten gaan door de begeleiding van de ontwikkeling van het zelfstandig spelen.

De doorgaande lijn

Het voorafgaande betekent dat een school de beschikking heeft over een doorgaande lijn vanaf groep 1 t/m groep 8. In het vervolg zullen we een voorbeeld van zo'n lijn geven.

Zelfstandig werken is vooral zelfstandig denken

Zelfstandigheid is wat anders dan *'Dat je even niet bij de leerkracht mag komen'*.

Sommige scholen hebben een stoplicht voor de klas en zetten dat op rood en de kinderen weten dat je dan niet bij de leerkracht mag komen.

De kinderen wachten bij problemen totdat het stoplicht op groen staat en gaan dan naar de leerkracht.

Zelfstandigheidsontwikkeling is eigenlijk kinderen leren zelf de problemen op te lossen.

Het moet een invalshoek zijn die minimaal eenmaal per dag wordt geïnitieerd

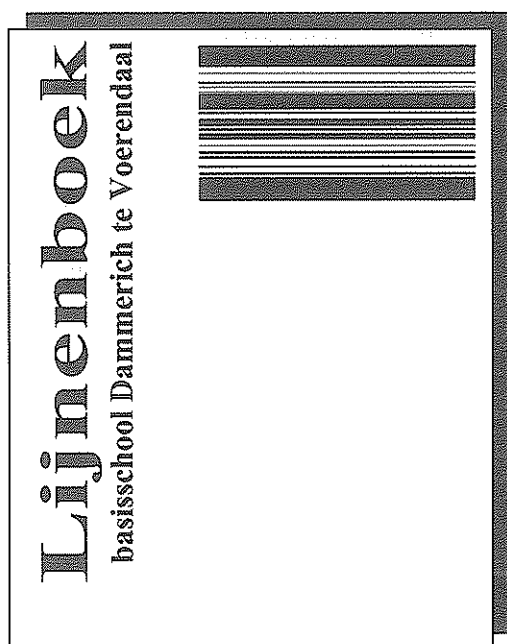
In de inleiding is reeds aangegeven dat de vaardigheid en attitude van de zelfstandigheid zo weer in kan zakken.

Kinderen willen graag onmiddellijk aandacht en hebben moeite om die aandacht uit te stellen en zelf een oplossing te zoeken of initiatieven te nemen. Iedere leerkracht zou minimaal eenmaal per dag een zelfstandigheidsactiviteit in het programma op moeten nemen.

Op die manier wordt het iets 'gewoons' en geen zelfstandig-werkles of een stoplichtlesje.

lijn 1 zelfstandig werken

groep 1 elke dag 10 minuten zelfstandig spelen	begin groep 2 -iedere dag zelf- standig spelen -twee keer per week 10 minuten zelfstandig werken	eind groep 2 -twee keer per week 30 minuten zelfstandig werken -ook een vervolgwerkje uitvoeren	groep 3 na drie weken wennen: -minimaal 3 maal per week 30 min. zelfstandig werken	begin groep 4 elke dag 30 minuten zelfst. werken
☐	☐	☐	☐	☐

Steeds meer scholen gaan over tot het ontwikkelen van een **Lijnenboek**.

Een lijnenboek is eigenlijk geen boek, maar één (of 2) omgeslagen A3'tje(s) met daarin de belangrijkste doorgaande lijnen. Veel leerkrachten hebben gemerkt dat het beschrijven van lijnen in een schoolplan weinig functioneel is, omdat daar toch niemand in kijkt.

Als u een kopieerapparaat krijgt dan is daar vaak een dik boek bij met instructies, maar soms ook een handige kaart waarop de basisprincipes van het kopiëren staan. In de praktijk kijkt men wel op die kaart maar nooit in het boek.

Voor de afspraken op school is het volgens veel leerkrachten handig om een meer overzichtelijk blad te hebben waar de lijnen op staan die men ook regelmatig onder ogen krijgt en waardoor men herinnerd wordt aan de gemaakte afspraken.

Voor Pravoo is de ontwikkeling van lijnen begonnen toen we door een aanrijding van een leerkracht plotseeling een dagdeel in groep 2 in moesten vallen en ontdekten dat er over de onderwijsinhouden weinig gezamenlijk was vastgelegd. Veel leerkrachten maken wel een dagplanning van de activiteiten, maar de langere

ontwikkelingslijnen die de uitwerking zijn van de visie op het onderwijs zijn vaak niet voorhanden. Daarnaast hebben we ook vaak moeten vaststellen dat als we 's ochtends een groep 1/2 bezoeken en 's middag op dezelfde school een andere groep 1/2, we de indruk hadden (en hebben) op een andere school terecht gekomen te zijn.

De inspectie

Bovendien hebben veel scholen kritiek van hun inspecteur gehad op het ontbreken van doorgaande lijnen en zoals de inspectie het noemt, *het ontbreken van een beredeneerd aanbod in groep 1 en 2*.

In de afgelopen jaren hebben we vanuit de Pravoo-schoolbegeleiding veel scholen geholpen bij het ontwikkelen van een lijnenboek. Die ontwikkeling start voor het groep 1/2-onderwijs.

De school kiest dan een lijn en maakt daar haar eigen lijn van door de volgorde van de stappen te veranderen of eventueel stappen toe te voegen.

De lijn wordt in het *Lijnenboek* van de school geplaatst en die ontwikkelde lijn gaat men dan twee maanden uitproberen.

Daarna neemt men een volgende lijn en zo bouwt men gedurende enkele jaren geleidelijk aan een lijnenboek.

Onder de stappen van de lijn plaatst men vakjes zodat men bij kan houden wat er al gedaan is en wat nu het aandachtspunt is. Bij die stappen van de lijnen gaat het niet om uitgebreide lessen, maar om aandachtspunten.

Dat wil zeggen dat de leerkracht die stappen de komende tijd als actiepoint neemt. Bij heterogene groepen gaat het dan om een actiepoint voor de jongsten en een actiepoint voor de oudsten.

De soorten lijnen

Veel groepen 1/2 maken lijnen voor de volgende inhoud:

1. kring;
2. spelen; sociaal;
3. spelen; kwaliteit;
4. kwaliteit werken met ontwikkelingsmaterialen;

eind groep 4
2 k.p/week
zelfst. werken
tot eerste pauze

begin groep 5
-zie eind groep 4
-een weektaak plannen
(= voorbereiding op huiswerk)

eind 5/6/7
-twee keer per week drie taken zelfstandig maken, of drie keer per week twee taken

groep 7
1 dagdeel per week zelfstandig werken

groep 8
-twee dagdelen per week zelfstandig werken
-20 keer per jaar in een groepje zelfstandig werken tot aan de pauze

5. kwaliteit beeldende expressie;
6. gedrag, bakjesaanpak (d.w.z. een beredeneerd aanbod m.b.t. sociale vaardigheden en het hanteren van sociaal-emotionele begrippen);
7. zelfstandigheid;
8. klassenregels;
9. grote motoriek;
10. kleine motoriek;
11. taal; verstaanbaarheid;
12. taal; woordenschat;
13. taal; zinsbouw;
14. taal; taalbegrip;
15. begrijpend luisteren;
16. auditieve waarneming;
17. visuele waarneming;
18. visuele synthese;
19. ontluikende en beginnende geletterdheid. De onderwijslijnen daarvoor zijn uitgewerkt in de Pravo-uitgave *Tussendoelen geletterdheid*;
20. ontluikende en beginnende gecijferdheid. Zie daarvoor de twee artikelen in het Praxis-bulletin van september en oktober 2004. In het tweede artikel van die serie presenteren we de lijnen t.a.v.: hoeveelhedsbegrippen, akoestisch tellen, hoeveelheden exact aanduiden, hoeveelheden vergelijken en rekenkundige handelingen;
21. redzaamheid;
22. muzikale vorming;
23. dramatische expressie;
24. bewegingsonderwijs met materialen;
25. bewegingsonderwijs zonder materialen.

De handige relatie met het leerlingvolgsysteem

Sommige leerlingvolgsystemen bevatten ook stappen waarin duidelijke ontwikkelingsdoelen worden gesteld.

Het is dan ook aan te bevelen die fasen als basis te nemen voor de lijnen in groep 1 en 2 omdat men dan de activiteiten die men in het kader van het leerlingvolgsysteem af wil checken ook onderwijskundig aanbiedt aan kinderen die sturend onderwijs vragen.

Door de gehele school

Groepen 1 en 2 zijn delen van de basisschool en het is dan ook vanzelfsprekend om te kijken of men enkele lijnen door moet trekken door de gehele basisschool. Men hoeft over het algemeen geen lijn voor de methodische opbouw van het lezen en het rekenen te maken omdat men daar veelal wel een methode voor hanteert waar al een opbouw in zit. Hoewel een dyslexieprotocol (die ook een lijn aangeeft) wel zinvol kan zijn.

Voor een aantal ontwikkelingsaspecten is het wel nodig lijnen door de hele basisschool te ontwikkelen. Enkele mogelijke onderwerpen zijn:

- kringgesprekken;
- zelfstandigheidsontwikkeling;
- gedragslijn in vorm van bijvoorbeeld de bakjesaanpak;
- groepswerk;

- spreekbeurten;
- dyslexieprotocol en dysorthografieprotocol;
- werkstukken maken;
- etc.

Onderaan pagina 2 en 3 hebben we een voorbeeld van een lijn van groep 1 t/m groep 8 voor het onderwerp zelfstandig werken/spelen weergegeven.

Bekijk deze lijn en maak daarmee uw eigen doorgaande lijn.

Daarbij speelt het volgende een rol:

-hoe is de verhouding tussen het zelfstandig spelen en het zelfstandig werken in groep 1 en 2?

-hoe is de opbouw van de tijdsduur van de vrije perioden?

-wat is het einddoel waar u in groep 8 naar toe wilt werken?

De basisroutine

Op pagina 787 t/m 789 is de routine voor het zelfstandig spelen en werken weergegeven. Bij de routine gaat het om een basiscyclus. Een basiscyclus geeft weer welk stappenplan iedereen op school hanteert.

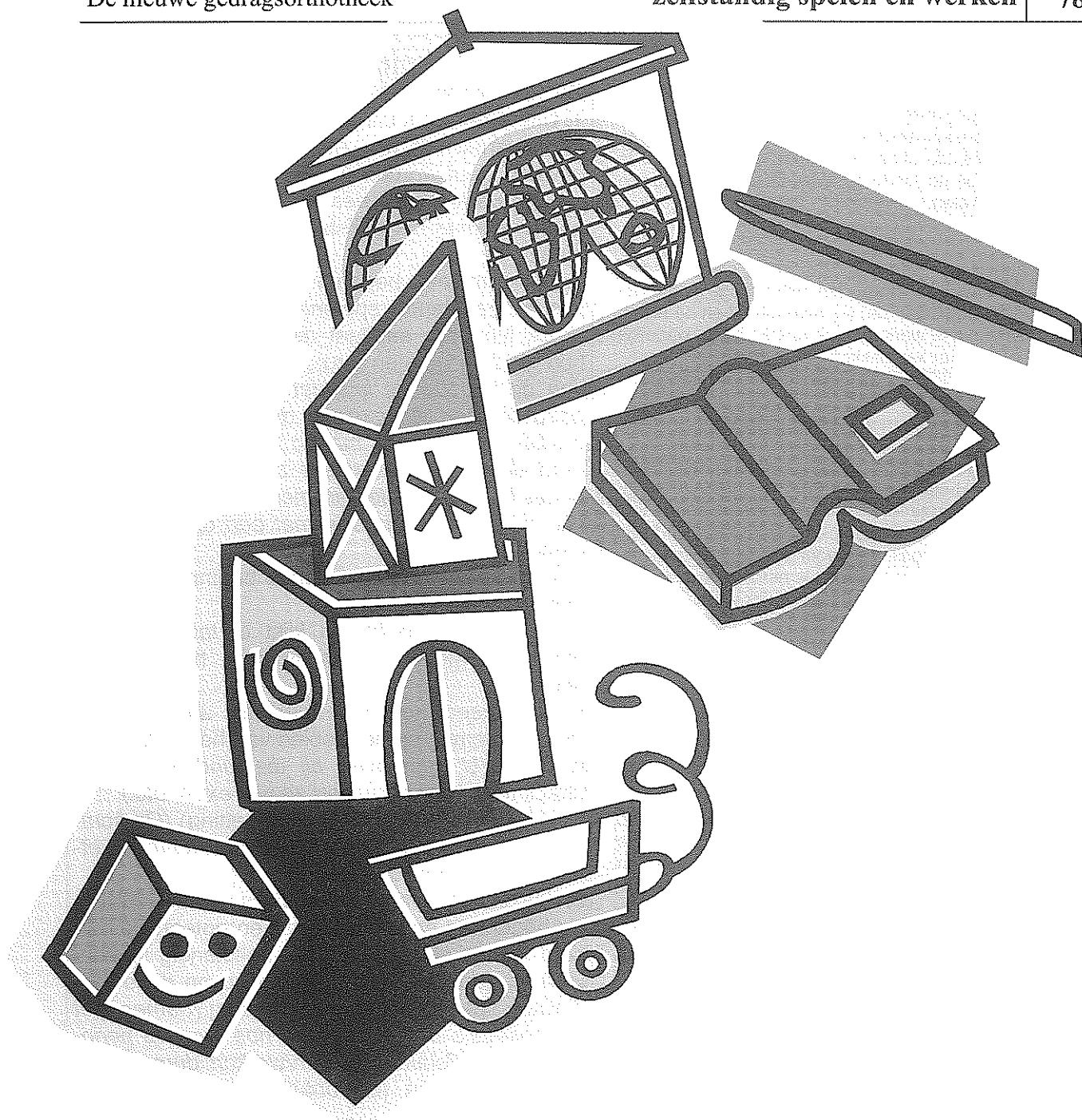
De routine kan de eenduidigheid in de aanpak van de diverse leerkrachten bewerkstelligen, maar in de routine zijn ook eerder genoemde uitgangspunten verwerkt.

Ga te werk zoals is aangegeven en evalueer de cyclus, voer eventueel aanpassingen uit en spreek af dat iedereen het aldus in de praktijk doet.

Een belangrijke rol voor de interne begeleider

Op pagina 788 is aangegeven dat de interne begeleider klassenbezoek uitvoert. Voor het streven naar eenduidigheid en uniformiteit zijn die bezoeken belangrijk. De interne begeleider kan dan d.m.v. aanwijzingen de leerkracht helpen de routine uit te voeren en de aanpak onderling op elkaar af te stemmen.

Bij het kopje werkwijze is aangegeven hoe u e.e.a. met uw interne begeleider in kunt voeren.

de routine voor het zelfstandig spelen en werken

Werken met de basiscyclus

De routine

In het nu volgende wordt de basiscyclus voor het zelfstandig werken en spelen weergegeven. Daarbij gaat het om een vaste routine die uitgevoerd dient te worden om de zelfstandigheid bij de kinderen blijvend te stimuleren en verder te ontwikkelen.

Om de dag

Het is belangrijk om iedere dag minimaal een keer met deze cyclus te werken omdat het achterwege laten van deze cyclus zal laten zien dat de vaardigheid en de instelling om zelfstandig te werken en te spelen bij de kinderen ook zo weer in elkaar kan zakken.

De basiscyclus

Lees de opzet van de basiscyclus in de kolom hier naast.

Belangrijk in deze cyclus is stap 3. Daarbij geeft u een motto van de desbetreffende les aan. De inhoud van dat motto hebt u een vorige les opgespoord. Toen ging er iets mis en bij fase 12, de nabespreking hebt u de kinderen laten zoeken naar oplossingen voor dat ongewenste gedrag of voor die problemen. Veelal is het zo dat de kinderen die nabespreking geheel of gedeeltelijk weer vergeten en dat zou kunnen betekenen dat u er de volgende keer weer tegenaan kunt lopen. Het is daarom belangrijk om steeds vanuit fase 12 iets te nemen dat het motto van de volgende les wordt. Op die manier gaat het leren zelfstandig te werken of te spelen sneller.

Gezien het voorafgaande is natuurlijk fase 12 ook belangrijk. Bij deze nabespreking vraagt u eerst aan de kinderen tegen welke problemen zij zijn aangelopen en u spoort de kinderen aan zelf oplossingen te bedenken. Behandel die oplossingen met de groep. Zelfstandig werken is immers zelfstandig denken en dat betekent dat de kinderen eerst zelf een oplossing moet aangeven. Als die geschikte oplossing er niet komt, moet u hem aangeven. Na het behandelen van de problemen van de kinderen moet u ook bespreken wat u nog hebt gezien. Ook daarvan moeten eerst de kinderen aangeven welke oplossingen ze zien en daarna geeft u eventueel de oplossing.

Als u dit zo vaak gedaan hebt dat er eigenlijk nauwelijks nog problemen voorkomen dan kunt u het zelfstandig werken verder uitvoeren door aspecten aan te pakken als:

- nieuwe problemen oplossen. U brengt nu problemen in zoals onduidelijkheid over de taak, etc.;
- hulp vragen;
- meerdere taken maken;
- langer werken;
- samenwerken;
- zelf nakijken;
- etc.

De werkwijze

Voer de cyclus minimaal eenmaal per dag uit en noteer op de volgende pagina wat goed ging en wat niet. Noteer in uw klassenboek steeds het motto van de les/het zelfstandigheidsaspect waar u aan gaat werken. Laat na vier weken de interne begeleider bij u een observatie van het zelfstandig spelen/werken uitvoeren en het functioneren van de cyclus noteren in de desbetreffende kolom. Bespreek samen met de interne begeleider de verdere ontwikkelingspunten/verbeterpunten en actiepunten. Bekijk samen met de ib-er na een maand in hoeverre dat gerealiseerd is.

De basiscyclus voor het zelfstandig werken

De 12 stappen:

1. U legt het werk uit/geeft instructie.
2. U vertelt dat er weer zelfstandig gespeeld/gewerkt gaat worden (*Bij kleuters is het belangrijk om de kinderen eerst te leren zelfstandig te spelen en dan het zelfstandig werken op te bouwen*).
3. U neemt een bepaald verschijnsel of aspect van het zelfstandig spelen/werken en u herinnert er de kinderen aan/laat de kinderen bedenken hoe ze zich moeten gedragen. (*Dit is het motto van de les. Dat is iets dat de vorige keer niet goed ging en waar u met de kinderen aan wilt werken. Dat kan te maken hebben met wat je moet doen als je klaar bent of als je last van een ander hebt of problemen met materialen hebt of niet precies weet hoe je met een opdracht/taak verder moet, etc.*)
4. U spoort de kinderen aan te beginnen met het werken/spelen.
5. U gaat op ronde en kijkt of iedereen ook daadwerkelijk begonnen is met het werken/spelen.
6. U besteedt nog even extra tijd aan kinderen met problemen op het gebied van het zelfstandig werken. (*U gaat even bij die kinderen langs, checkt nog wat, stimuleert ze wat extra, etc.*)
7. U geeft het teken (stoplicht /ketting) (*Op sommige scholen spreken ze over stoplichttijd, kettingtijd, beertjestijd, etc.*)
8. De periode van zelfstandig spelen/werken is nu begonnen en u observeert en noteert op een blad wat er gebeurt. Als het zelfstandig spelen/werken goed verloopt dan biedt u op deze momenten speciale leerlingbegeleiding. (*Samen met uw collega's hebt u bepaald hoe lang de perioden van zelfstandig spelen/werken duren in de diverse groepen (de ontwikkelingslijn van de school)*)
9. U sluit de periode van zelfstandig spelen/werken af door het teken weg te halen (*Stoplicht op groen, ketting af, beertje van de kast, o.i.d.*) U deelt de kinderen ook mee dat de periode voorbij is.
10. De kinderen werken gewoon door en u gaat gewoon op ronde of u laat kinderen bij u komen.
11. U sluit de werkperiode af.
12. U houdt een nabespreking (*U vraagt de kinderen wanneer ze bij u wilden komen terwijl dat niet mocht en hoe ze dat opgelost hebben. U stimuleert de kinderen mee te denken over de oplossing van dat probleem. Als de aangedragen oplossingen onvoldoende zijn, geeft u aan hoe u het wilt hebben.*) Maak van de resultaten van dit nagesprek het motto voor de volgende les.

Invullen door de leerkracht:

Wat gaat/ging goed en wat gaat/ging nog niet goed.

(Ga eventueel op de achterzijde verder.)

Invullen door de ib-er:

Observaties van de ib-er m.b.t. het volgen van de cyclus.

(Ga eventueel op de achterzijde verder.)

Ontwikkelpunten/actiepunten/verbeterpunten/tips, etc.

(Ga eventueel op de achterzijde verder.)

Voorlichting aan de ouders

Als u het zelfstandig spelen en werken als routine invoert, is het belangrijk de ouders ook in te lichten. Als u dat niet doet, loopt u de kans dat het kind thuis komt en tegen de ouder zegt: 'Ik wilde vandaag naar de juf, maar ik mocht niet bij haar komen.' Probeer de ouders voor te lichten over de werkwijze op school. Dat kan d.m.v. een ouderavond, maar ook d.m.v. een stukje in de schoolkrant of informatiebrief. Een voorbeeld van zo'n stukje in de schoolkrant is te zien op pagina 791. U kunt aan de hand van dit voorbeeld een stuk schrijven dat aansluit bij de werkwijze van uw school.

De verdere opbouw en ontwikkeling

Als de routine in de vorm van het werken met de basiscyclus eenmaal loopt, kunt u deze aanpak verder uitbouwen door:

- problemen in de lessen in te bouwen en te bekijken hoe de kinderen daar mee omgaan. Daarbij gaat het om problemen zoals onvoldoende uitgereikte materialen, onvoldoende uitleg, een opdracht die niet klopt, etc.;
- een schoollijn voor het groepswork te maken;
- een schoollijn te maken die niet over het zelfstandig werken gaat, maar waarin andere aspecten van het werken aan de orde komen;
- een schoollijn te maken waarin u aangeeft hoe u kinderen leert spelen;
- zelfstandige evaluatievormen toe te voegen zoals het alleen nakijken van het gemaakte werk en het samen met anderen nakijken.

Leren spelen

Sommige kinderen kunnen niet zelfstandig spelen omdat ze nog niet voldoende gewoon kunnen spelen. Je kunt zelfstandig spelen alleen verwachten als er ook sprake is van spelgerichtheid en spelkwaliteit. Bij sommige kleuters is dat onvoldoende aanwezig. Dat betekent dat u ze eerst nog moet leren spelen. Daarbij kunt u gebruik maken van de volgende middelen:

- het orthobeeld spelontwikkelingsproblemen op pagina 693 en verder.
- de aanwijzingen uit het Pravoo leerlingvolg- en hulpsysteem voor groep 1, 2 (3) en sbo. Zie daarvan bijlage 152-172
- Het Handboek voor Speciale spelbegeleiding, met daarin kant- en klare programma's om kinderen in groep 1 en 2 te leren spelen. (Pravoo-uitgave)

Zelfredzaamheid

Een kwaliteit die dicht in de buurt van het zelfstandig spelen en werken ligt, is de zelfredzaamheid. Daarbij gaat het om de vraag of kinderen zich met de alledaagse praktische dingen kunnen redden. Het kan dan om de volgende vaardigheden gaan:

1. kleding

- jas aan- en uitdoen
- zelf de jas ophangen
- broek/rok/jurk aan/uitdoen
- shirt/trui/blouse aan/uitdoen
- sokken/kousen aan/uitdoen
- ondergoed aan/uitdoen
- diverse sluitingen kunnen gebruiken

2. schoenen

- aan/uitdoen
- los maken/dicht doen/strikken

3. eten/drinken

- tas open maken/dicht doen
- beker opendoen/dicht doen
- lepelgebruik
- vorkgebruik
- mesgebruik
- tafel dekken
- tafel afruimen
- zelf openen/schil afhaken/
papiertje afhaken van:.....

4. wc.-bezoek (inclusief handen wassen en afdrogen)

5. kamer

- speelgoed pakken
- dingen openen/sluiten, nl.....
-
- speelgoed opruimen

6. dingen dragen

- spullen thuis
- tas bij het in- en uitgaan van de school

7. badkamer

- handen wassen/afdrogen
- kleding wegleggen
- tanden poetsen
- wassen van
- afdrogen
- in douche/bad zelf.....
- voorwerpen schoonmaken,
nl.:.....

8. voortbewegen (onder begeleiding)

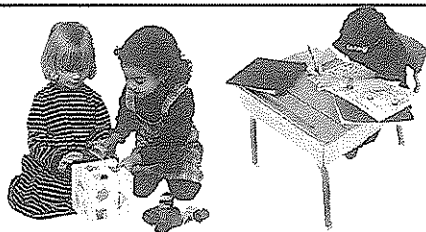
- zelf lopen naar:.....
- zelf fietsen naar:.....

9. thuis algemeen

- aandoen/uitdoen van apparaten:
.....
- deuren openen en sluiten

10. taalredzaamheid

- antwoorden op vragen van anderen
- iets vragen aan iemand

Zelfstandigheidsontwikkeling bij ons op school

Een van de doelstellingen van de school (en thuis) is de begeleiding van de ontwikkeling van de zelfstandigheid van de kinderen. In dit artikel laten we zien hoe we daar momenteel mee bezig zijn op onze school.

Het zit al in de kinderen

Veel kinderen hebben een aangeboren neiging tot zelfstandig willen zijn. Als ze 2½ jaar zijn zeggen ze hun naam of roepen: 'ik' om aan te geven dat ze iets willen. Die drang tot zelf iets willen, uit zich in die periode ook vaak in koppigheid. Vooral tijdens de zindelijkheidsontwikkeling krijgt de zelfstandigheid een grote impuls. Totdat uw kinderen volwassen zijn, en ook nog daarna, maken ze een proces door waarbij ze steeds meer en steeds weer andere dingen zelfstandig moeten kunnen doen.

Sommige kinderen hebben dat minder

Als kinderen op 4-jarige leeftijd de basisschool binnenkomen, blijken ze onderling erg te verschillen op het gebied van de zelfredzaamheid en zelfstandigheid. Veel kinderen laten hun ouders hun tas dragen en laten zelfs hun ouders de jas voor hen aan de kapstok hangen. Veel ouders doen dat dan ook. Dat betekent dat we op school met die verschillen worden geconfronteerd en dat we daar een antwoord op moeten geven.

Zelfstandigheid als onderwijsdoel

Een van de doelstellingen van het onderwijs is het begeleiden van de ontwikkeling van de zelfredzaamheid en de zelfstandigheid van de kinderen. Als kinderen de basisschool binnenkomen in groep 1 ligt de nadruk op de zelfredzaamheid en het zelfstandig spelen. De kinderen leren dan vooral allerlei vaardigheden die te maken hebben met aan- en uitkleden, het zelf eten en drinken, naar de wc. gaan, handen wassen, opruimen, etc.

Tegelijkertijd leert de leerkracht de kinderen zelfstandig te spelen. Veel kinderen willen echter voortdurend aandacht van de leerkracht en moeten leren om uitgestelde aandacht te accepteren.

Dat kan niet anders, want de leerkracht moet haar aandacht verdelen over de kinderen.

Vanaf de tweede helft van groep 1 komt daar ook nog leren zelfstandig werken bij. Daarbij krijgen kinderen werkopdrachten en kijken we wanneer een kind om hulp vraagt. Die hulpvragen worden besproken en samen met de kinderen kijken we hoe de kinderen dat ook zelf, zonder hulp, zouden kunnen doen. We sporen de kinderen aan daar zelf over na te denken. Het motto daarbij is dat zelfstandig werken eigenlijk zelfstandig denken is. De kinderen mogen bij problemen tijdens het werken niet gaan zitten wachten tot we tijd voor ze hebben, maar ze leren om zelf iets te doen. Daarbij kan het gaan om het zelf oplossen van het probleem, hulp van anderen in te roepen, of: dan maar even iets anders te gaan doen.

Vanaf groep drie bouwen we de periode van zelfstandig werken geleidelijk op van 30 minuten naar een

hele ochtend zelfstandig werken in groep 7 en 8.

We doen dat niet iedere dag, want we hebben geen studiehuis, maar door het een aantal keren per jaar te doen, leren kinderen toch hoe het is om:

- bij het werk te blijven;
- door te werken;
- oplossingen voor problemen toe te passen of zelf te bedenken;
- om hulp te vragen;
- zelfstandig studeren;
- samen te werken;
- verantwoordelijkheid te dragen.

Zelfstandigheid als middel

Het kan soms voorkomen dat uw kind thuis komt met de opmerking dat het op een bepaald moment niet naar de leerkracht mocht gaan.

We geven de klas dan een bepaald teken zoals het omhangen van een ketting of het op rood zetten van een stoplicht.

De kinderen weten dat het dan -zelfstandig-werktijd is en dat ze dan niet bij ons kunnen komen.

Op die momenten is de leerkracht niet even het lokaal uit, maar zitten we in het lokaal kinderen die belemmeringen ondervinden in het leerproces extra te helpen.

Dat betekent dat het zelfstandig spelen en werken voor ons mogelijkheden bieden om zgn. vrije perioden te scheppen. Dat zijn perioden waarin we in het lokaal activiteiten uitvoeren in het kader van de speciale leerlingenbegeleiding.

We kunnen dan bepaalde kinderen die ergens moeite mee hebben extra uitleg geven, extra met ze oefenen of werk met ze nakijken.

Hoe kunt u hier thuis bij aansluiten?

Het is belangrijk dat u bij deze zelfstandigheidsbegeleiding thuis aansluit door goed te kijken wat uw kind ook zelf wel zou kunnen en dat dan zelf te laten doen. Over het algemeen kunnen kinderen meer dan veel ouders denken.

Die begeleiding thuis kost u aanvankelijk wat meer tijd om ze te leren hoe ze iets zelfstandig moeten doen of ze aan te sporen zelf na te laten denken hoe ze iets zelf kunnen doen.

Op den duur zult u merken dat u tijd terugwint omdat uw kind u veel werk uit handen kan nemen. Bovendien werkt u met deze benadering ook aan een belangrijke opdracht die ouders hebben, nl. zelfstandig maken van hun kind.

Ouders die hun kind deze gelegenheden geven, zullen merken dat kinderen het prettig vinden en ook dat hun zelfvertrouwen toeneemt omdat u namelijk laat zien dat u in hen 'gelooft'.

- iets meedelen aan iemand
- reageren op anderen

11. omgaan met gereedschap

- schaar
- telefoon (ook sms-en)
- kantoomaterialen zoals plakband, paperclips
- kopieerapparaat

12. omgaan de computer

- aan-/afsluiten/uitdoen
- programma starten
- omgaan met een tekstverwerker
- iets opzoeken op internet
- e-mailen

Voor school kunt u ook zo'n lijstje maken en aangeven met welke dingen u vindt dat kinderen zichzelf op school moeten kunnen redden. Soms zult u kinderen tegenkomen die zich niet met dingen kunnen redden waarvan u vindt dat ze dat thuis hadden moeten leren. In die gevallen kunt u proberen contact met de ouders op te nemen en hen vragen hun kind dat thuis te leren.

Leren werken

Soms hebben tekorten op het gebied van het zelfstandig werken ook te maken met het feit dat kinderen onvoldoende hebben geleerd hoe je moet werken. Het kan ook voorkomen dat u op schoolniveau met elkaar vaststelt dat de werkhouding van kinderen verslechtert. Veel scholen doen die constatering naar aanleiding van de evaluatie n.a.v. een gedragsleerlingvolgsysteem.

Het is vanzelfsprekend dat u, als u een vermindering van de concentratie vaststelt, daar wat aan doet. Een logische reactie is om er toe over te gaan om de kinderen weer te leren werken.

Ook daarvoor moet u met elkaar een lijn uitzetten van het type dat op pagina 784 en 785 is weergegeven. Daarin kunt u doelstellingen opnemen als:

- leren luisteren als de opdracht wordt gegeven;
- stil werken;
- als je iets niet weet, eerst zelf goed nadenken;
- vragen stellen als je iets niet begrijpt;
- hulp vragen;
- vragen aan een klasgenoot stellen;
- meteen na de instructie aan het werk gaan;
- taakgericht werken;
- tijdens het werken je goed concentreren
- als je klaar bent onmiddellijk gaan doen wat er is afgesproken;
- luisteren als de taak wordt nabesproken;
- leereinhouden inprenten;
- iets aan anderen uitleggen;
- samenvattingen maken;
- zelfstandig studeren;
- langere tijd achter elkaar doorwerken;
- de taak afmaken;

- een vervolgwerkje pakken;
- alleen nakijken;
- samen met een ander kind nakijken;
- aan kunnen geven wat je geleerd hebt;
- aan kunnen geven wat je nog moeilijk vindt;

Individuele aanpassingen

Soms kan het voorkomen dat een kind moeite heeft om de weergegeven routine te leren. Dan is er individuele begeleiding nodig in de vorm van:

- het koppelen van werkhoudingsadviezen van pagina 286 en verder aan de zelfstandigheidsbegeleiding;
- het koppelen van inhoudelijke speciale spelbegeleiding aan de zelfstandigheidsontwikkeling. Zie pagina 700 en verder.
- het individueel begeleiden bij het doorwerken van de 12 stappen uit de routine van pagina 787-789. Daarbij kunt u per stap pictogrammen maken en het kind zo concentreren op de afzonderlijke stappen.

6. Ouderadvisering

Zie voor begeleiding thuis de map *Tips voor thuis* pagina 49, 78, 87, 159, 161, maar ook blz. 791 van deze orthotheek

7. Verder lezen/websites

Als u op het internet bij Google *zelfstandig werken op de basisschool* intikt, dan zult u geen uitgebreide literatuur tegenkomen, maar wel voorbeelden van scholen die laten zien welk rol het zelfstandig werken in hun onderwijs speelt.

8. Bijlage

De kleurenklok

Een kleurenklok is een handig hulpmiddel om kinderen zelfstandig te leren werken.

De wijzerplaat is ingedeeld in vaste tijdsblokken met een vaste kleur. Zo staat geel voor bijv. 30 minuten en lichtblauw voor 10 minuten. Voor kinderen die nog geen klok kunnen kijken is toch te zien hoe lang iets nog moet duren en wanneer ze iets anders moeten gaan doen.

Zie: www.kleurenklok.nl

